บทที่ 2
ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้จะกล่าวถึงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย หลักการทำงานและโครงสร้างของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าแบบแม่เหล็กถาวร การแปลงไฟฟ้ากระแสสลับเป็นแรงดันไฟฟ้ากระแสตรง แบตเตอรี่และการประจุแบตเตอรี่ อินเวอร์เตอร์ ระบบวัดและเก็บข้อมูล การคำนวณอัตราการทดความเร็วรอบ และการเลือกชุดส่งกำลัง

2.1 เครื่องกำเนิดไฟฟ้ากระแสสลับและการออกแบบ

เครื่องกำเนิดไฟฟ้าเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการผลิตพลังงานไฟฟ้า โดยเปลี่ยนแปลงพลังงานทางกลให้เป็นไฟฟ้า เนื่องจากในงานวิจัยนี้ต้องการเปลี่ยนแปลงแรงที่ได้จากการออกกำลังกายมาเป็นต้นกำลังสำหรับขับเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ซึ่งความเร็วรอบและแรงบิดที่ได้จากเครื่องออกกำลังกายโดยเฉลี่ย เช่น จักรยานออกกำลังกาย เครื่อง Ellipical trainer อยู่ที่ประมาณ 300 รอบต่อนาที (Revolution Per Mininute; RPM) โดยคิดที่ชุดหน่วงน้ำหนักของเครื่องออกกำลังกาย เนื่องจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่มีขายอยู่ในท้องตลาดไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้ที่ความเร็วรอบดังกล่าวซึ่งถือว่าเป็นความเร็วรอบต่ำ

อย่างไรก็ตามได้มีงานวิจัยและสิ่งประดิษฐ์ที่มีการออกแบบเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่ความเร็วรอบต่ำมาใช้กับกังหันลม โดยเริ่มต้นที่งานประดิษฐ์กังหันลมของ อาจารย์บรรจง ขยันกิจ [1] ที่ออกแบบใบพัดกังหันและเครื่องกำเนิดไฟฟ้าความเร็วต่ำที่ขนาดกำลังไฟฟ้าอยู่ที่ 250 วัตต์ และเป็นที่มาของสืบค้นชนิดของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าในงานของ J.R. Bumby และ R.Martin [2] เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดแม่เหล็กถาวร แบบเส้นเส้นแรงแม่เหล็กตามแนวแกนผ่านแกนอากาศ (Axial-Flux permanent magnet air-cored generator) โดยเครื่องกำเนิดดังกล่าวมีกำลังไฟฟ้าที่ 1000 และ 2000 วัตต์ ที่ความเร็วรอบ 300 และ 500 รอบต่อนาที (RPM) ตามลำดับ จากงานดังกล่าวทำให้เห็นความเป็นไปได้ในการนำเครื่องกำเนิดไฟฟ้าดังกล่าวมาออกแบบเป็นเครื่องออกกำลังกายผลิตไฟฟ้า โดยโครงงานปีสุดท้ายนักศึกษาภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้า คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ของนายกิตติธัช วิราภรณ์ และนายสัมมา สุวรรณพงศ์ [3] ได้ออกแบบสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าความเร็วรอบต่ำ ที่ขนาด 250 W แรงดัน 220 V 50 Hz เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดแม่เหล็กถาวร แบบเส้นแรงแม่เหล็กตามแนวแกน เป็นต้นกำลังของจักรยานออกกำลังกาย ซึ่งผลเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง

- **การออกเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดแม่เหล็กถาวร แบบเส้นแรงแม่เหล็กตามแนวแกน**

หลักการของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เป็นการเคลื่อนที่ตัดกันของขดลวดผ่านสนามแม่เหล็ก หรือการเคลื่อนที่ของสนามแม่เหล็กผ่านขดลวด ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพลังงานกลเป็นพลังงานไฟฟ้า

โดยโครงสร้างมีส่วนประกอบหลักดังต่อไปนี้ (รูปที่ 2-1)

1) ส่วนที่หมุน (Rotor) เป็นแผ่นเหล็กกลมสำหรับยึดแม่เหล็กถาวร ที่ทำหน้าที่เป็นขั้วแม่เหล็ก

2) ส่วนที่อยู่กับที่ (Stator) เป็นส่วนยึดขดลวดที่ทำหน้าที่ผลิตไฟฟ้า เมื่อถูกสนามแม่เหล็กเคลื่อนที่ตัดขดลวด มีลักษณะเป็นวงกลมโดยขดลวดสเตเตอร์จะอยู่ด้านใน

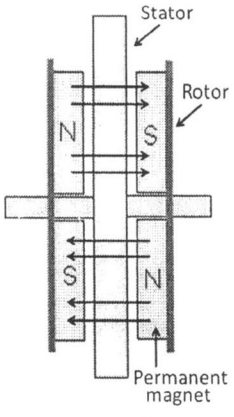

รูปที่ 2-1 แสดงโครงสร้างของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

การออกแบบเครื่องกำเนิดไฟฟ้าต้องมีการคำนวณส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การคำนวณหาจำนวนขั้วแม่เหล็ก ได้จากสมการ (1)

$$N = \frac{120f}{P} \qquad (1)$$

เมื่อ f: ความถี่ของไฟฟ้ากระแสสลับ (Hz), P: จำนวนขั้วแม่เหล็ก, N: ความเร็วรอบของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า รอบต่อนาที (RPM)

2. การคำนวณหาขนาดของขดลวดสเตเตอร์

โดยคำนวณจากจากพิกัดกำลัง แรงดันไฟฟ้า ของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ซึ่งขนาดของกระแสที่คำนวณได้ นำไปกำหนดขนาดของขดลวดสเตเตอร์ ในสมการ (3)

$$P = VI\cos\theta \qquad (2)$$

$$I = \left(\frac{P}{V\cos\theta}\right) \qquad (3)$$

เมื่อ P : พิกัดกำลังไฟฟ้าของเครื่องกำเนิดไฟฟ้า มีหน่วยเป็น วัตต์ (Watt) ;

V: แรงดันไฟฟ้าอาร์-เอ็ม-เอส หน่วย โวลต์ (V) และ I: กระแสไฟฟ้า อาร์-เอ็ม-เอส หน่วย แอมป์แปร์ (A)

$\cos\theta$: ตัวประกอบกำลัง หรือ เพาเวอร์แฟคเตอร์ (Power factor; P.F.)

เมื่อคำนวณได้ค่ากระแสแล้วนำไปใช้ในการเลือกขนาดของเส้นลวดทองแดงสำหรับพันเป็นขดลวดที่ติดตั้งที่ส่วนที่อยู่กับที่ (Stator) โดยการใช้ตารางเทียบเบอร์ขดลวด ดังตัวอย่างในตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างตารางคุณลักษณะของขดลวดตามมาตรฐาน AWG

AWG gauge	Conductor Diameter Inches	Conductor Diameter mm	Ohms per 1000 ft	Ohms per km	Maximum amps for chassis wiring	Maximum amps for power transmission	Maximum freqency for 100% skin depth for solid conductor copper
OOOO	0.46	11.684	0.049	0.16072	380	302	125 Hz
OOO	0.4096	10.40384	0.0618	0.202704	328	239	160 Hz
OO	0.3648	9.26592	0.0779	0.255512	283	190	200 Hz
0	0.3249	8.25246	0.0983	0.322424	245	150	250 Hz
1	0.2893	7.34822	0.1239	0.406392	211	119	325 Hz
2	0.2576	6.54304	0.1563	0.512664	181	94	410 Hz
3	0.2294	5.82676	0.197	0.64616	158	75	500 Hz
4	0.2043	5.18922	0.2485	0.81508	135	60	650 Hz
5	0.1819	4.62026	0.3133	1.027624	118	47	810 Hz
6	0.162	4.1148	0.3951	1.295928	101	37	1100 Hz
7	0.1443	3.66522	0.4982	1.634096	89	30	1300 Hz
8	0.1285	3.2639	0.6282	2.060496	73	24	1650 Hz
9	0.1144	2.90576	0.7921	2.598088	64	19	2050 Hz

3. การคำนวณแรงเคลื่อนเหนี่ยวนำ และเส้นแรงแม่เหล็ก

แรงเคลื่อนเหนี่ยวนำสามารถคำนวณได้จากสมการ (4)

$$E_{rms} = \frac{2\pi}{\sqrt{2}} N.f\phi\max.\frac{N_{coil}}{N_{ph}} \qquad (4)$$

โดยที่ E_{rms} : ค่าแรงดันอาร์เอ็มเอสต่อเฟส (โวลต์), N: จำนวนรอบของขดลวดต่อขด (รอบ)

f: ความถี่ของไฟฟ้ากระแสสลับที่ความเร็วรอบพิกัด (Hz),

N_{coil} : จำนวนชุดขดลวดทั้งหมดในเครื่องกำเนิด

N_{ph} : จำนวนเฟสของระบบไฟฟ้า, $\phi\max$: ค่าเส้นแรงแม่เหล็กสูงสุดในช่องว่างอากาศ

โดยทั้งนี้ค่า $\phi\max$ จะขึ้นอยู่กับพื้นที่หน้าตัดของขั้วแม่เหล็ก $A_{mag}(m^2)$ และความหนาแน่นของเส้นแรงแม่เหล็ก $B_{max}(Wb/m^2)$ ซึ่งสามารถคำนวณได้ดังสมการ

$$\phi\max = B_{max}\,(Wb/m^2) \times A_{mag}(m^2) \qquad (5)$$

1 Guass = 10^{-4}T (Tesla) = 10^{-4} Weber/m^2 ซึ่ง 1000 Guass = 1 Tesla

ดังนั้น 1 Tesla = 1 Weber/m^2

B_{max}(Wb/m^2) ที่ขดลวดได้รับขึ้นอยู่กับ ความหนาของขั้วแม่เหล็กและระยะของ air gap ระหว่างโรเตอร์และสเตเตอร์ ตามสมการ

$$B_{max} = Br.\left[\frac{Lm}{Lm+\sigma}\right] \quad (6)$$

เมื่อ B_{max} : ความหนาแน่นของเส้นแรงแม่เหล็กของขั้วแม่เหล็กในช่องว่างอากาศ (Wb/m^2)

Br : เป็นความหนาแน่นเส้นแรงแม่เหล็กของขั้วแม่เหล็ก (Wb/m^2)

L_m : เป็นความหนาของขั้วแม่เหล็ก (mm)

σ : เป็นระยะห่างของ Air gap (mm)

จากสมการ (4) นำมาคำนวณหาค่าจำนวนรอบของขดลวดสเตเตอร์จาก

$$N = \frac{\sqrt{2} \times E_{rms}.N_{ph}}{2\pi f \phi \max N_{coil}} \quad \text{รอบ}$$

2.2 การแปลงไฟฟ้ากระแสสลับเป็นไฟฟ้ากระแสตรง

เนื่องจากไฟฟ้าที่ได้จากเครื่องกำเนิดเป็นไฟฟ้ากระแสสลับที่มีความถี่ไม่คงที่ โดยจะแปรผันตามต้นกำลังจากการออกกำลังกาย จากงานวิจัย [2] และโครงงาน [3] พบว่าความเร็วของต้นกำลังไม่ว่าจะได้มาจากแรงลม หรือการปั่นจักรยานจะมีความเร็วไม่คงที่ ซึ่งเป็นผลให้ความถี่ไฟฟ้ากระแสสลับที่ได้จากเครื่องกำเนิดไม่คงที่ด้วยเช่นกัน อีกทั้งถ้าต้องการจะเก็บสะสมพลังงานไฟฟ้าไว้ในแบตเตอรี่ ต้องมีการแปลงระบบไฟฟ้าจากกระแสสลับไปเป็นกระแสตรง โดยวงจรเรียงกระแส (Rectifier Circuits) เป็นวงจรที่ใช้โดยทั่วไปในการแปลงไฟฟ้ากระแสสลับให้เป็นกระแสตรง ซึ่งมีอยู่ 3 แบบ คือ

1. วงจรเร็กติไฟเออร์แบบครึ่งคลื่น (Half-wave Rectifier)
2. วงจรเร็กติไฟเออร์แบบเต็มคลื่น (Full-wave Rectifier)
3. วงจรเร็กติไฟเออร์แบบเต็มคลื่นแบบบริดจ์ (Full-Wave Bridge Rectifier)

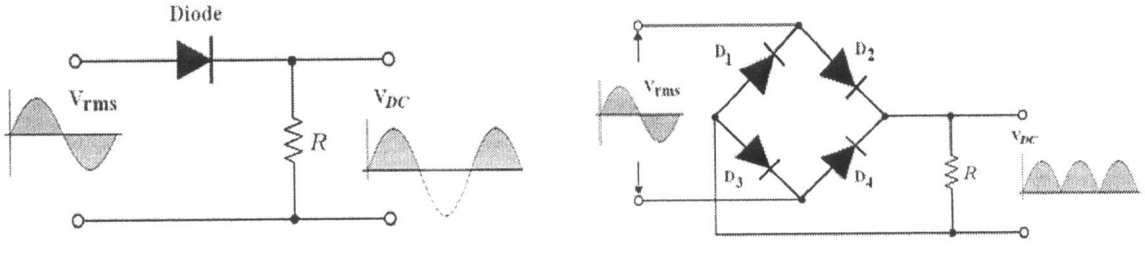

1) Half-wave rectifier 2) Full-wave Bridge rectifier

รูปที่ 2-2 แสดงวงจรเรียงกระแสแบบครึ่งคลื่นและเต็มคลื่น

โดยค่าแรงดันไฟฟ้ากระแสสลับหรือแรงดัน อาร์-เอ็ม-เอส และแรงดันไฟฟ้ากระแสตรง หรือแรงดันไฟฟ้าเฉลี่ย มีความสัมพันธ์ดังสมการ (7.1) และ (7.2)

$$V_{DC} = 0.9V_{rms} \qquad \text{(Full-Wave Rectifier)} \qquad (7.1)$$

$$V_{DC} = 0.45V_{rms} \qquad \text{(Half-Wave Rectifier)} \qquad (7.2)$$

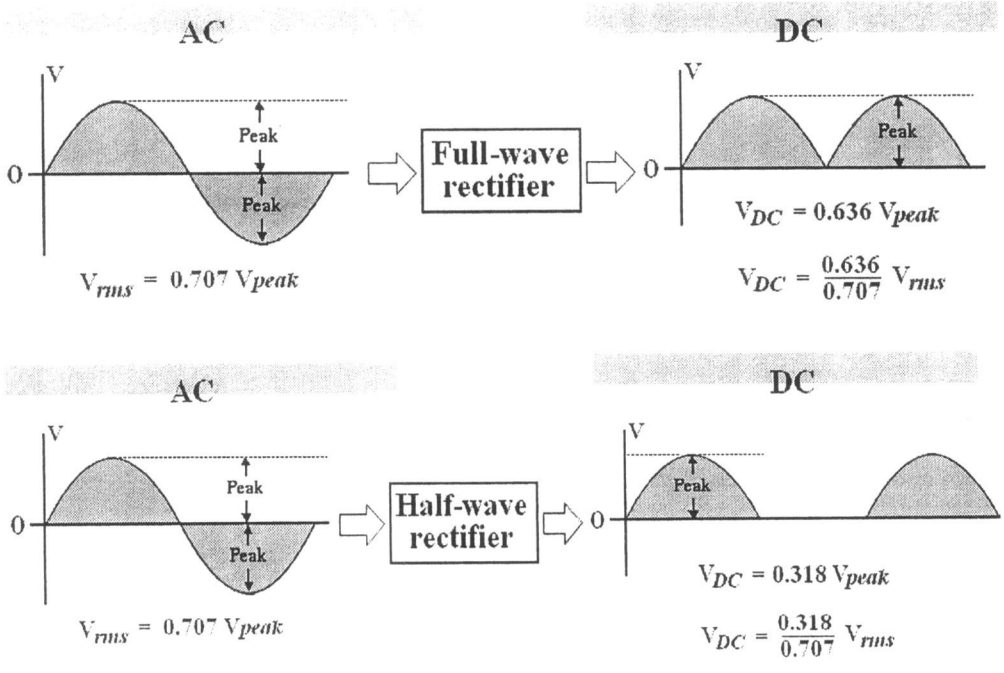

รูปที่ 2-3: ความสัมพันธ์ของค่าเฉลี่ย (DC) และค่าประสิทธิผล (RMS) แบบเต็มคลื่นและครึ่งคลื่น

2.3 แหล่งเก็บพลังงานไฟฟ้า

แบตเตอรี่เป็นอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการเก็บพลังงานไฟฟ้าที่ได้มาจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เนื่องจากแบตเตอรี่แบบตะกั่ว-กรด นิยมนำมาใช้ในการเก็บพลังงานไฟฟ้าจากพลังงานลม เซลล์แสงอาทิตย์ และในรถยนต์ เนื่องจากสามารถชาร์จด้วยกระแสสูงได้ และมีอายุการใช้งานนาน อีกทั้งมีความทนทาน

การชาร์จประจุแบตเตอรี่แบบตะกั่วกรด สามารถทำได้ง่ายโดยการป้อนกระแสกลับทางเข้าไปในแบตเตอรี่เพื่อบังคับให้เกิดปฏิกิริยาทางเคมีที่เปลี่ยนตะกั่วซัลเฟต ให้กลับเป็นตะกั่วและกรดกำมะถันตามเดิม โดยกระแสที่ป้อนเข้าไปเมื่อประจุไฟใหม่นั้นขึ้นอยู่กับแรงดันที่ป้อนเข้าไป นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสถานะการคายประจุของแบตเตอรี่ คือถ้าคายประจุหมด และแรงดันที่ชาร์จเข้าแบตเตอรี่มีค่าสูง จะทำให้กระแสที่ไหลเข้าประจุแบตเตอรี่มีค่าสูงเช่นเดียวกัน ซึ่งแรงดันของแหล่งจ่ายไฟฟ้าที่ใช้ในการประจุจะอยู่ที่ 1.1 -1.25 เท่า [4] ของแรงดันปกติของแบตเตอรี่

2.4 อินเวอร์เตอร์ (Inverter)

อินเวอร์เตอร์เป็นอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่แปลงไฟฟ้ากระแสตรงจากแบตเตอรี่ให้เป็นไฟฟ้ากระแสสลับที่มีแรงดันไฟฟ้าและความถี่ที่แน่นอน วงจรภายในอินเวอร์เตอร์ประกอบด้วยอุปกรณ์ที่เป็นสวิตช์อิเล็กทรอนิกส์กำลัง และวงจรควบคุมการทำงานของสวิตช์อิเล็กทรอนิกส์กำลัง เพื่อให้ได้ขนาดของแรงดันไฟฟ้า ความถี่ และลักษณะของสัญญาณไฟฟ้าทางด้านออกเป็นรูปคลื่นซายน์ เนื่องจากเป็นรูปแบบของสัญญาณไฟฟ้ากระแสสลับ สำหรับภาระทางไฟฟ้าที่เป็นความต้านทาน สามารถใช้ได้กับทั้งไฟฟ้ากระแสตรงและกระแสสลับ ดังนั้นลักษณะของสัญญาณไฟฟ้าจึงไม่มีผลกระทบต่ออุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดนี้ ในขณะที่ภาระทางไฟฟ้าแบบอินดักทีพ หรือโหลดที่เป็นจำพวกขดลวดทองแดง เช่น มอเตอร์พัดลม สัญญาณไฟฟ้าที่ส่งให้มอเตอร์ต้องมีลักษณะเป็นคลื่นรูปซายน์หรือใกล้เคียงมากที่สุด เนื่องจากประสิทธิภาพการทำงานในการหมุนของมอเตอร์ จะเกิดจากความถี่พื้นฐาน 50 Hz ของสัญญาณรูปคลื่นซายน์ ส่วนความถี่ฮาร์มอนิกส์อื่นที่สูงกว่า ที่ถูกส่งมาร่วมกับสัญญาณรูปคลื่นไซน์ จะไม่ทำให้เกิดการหมุนของมอเตอร์ แต่จะทำให้เกิดความร้อนในขดลวดทองแดงและตัวของมอเตอร์เอง และที่มักเกิดบ่อย คือทำให้ฉนวนที่หุ้มขดลวดมีอายุการใช้งานสั้นลงทำให้มอเตอร์ไหม้เสียหายได้

2.5 ระบบวัดและเก็บข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลของพลังงานไฟฟ้าเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ มีพารามิเตอร์หลักที่ต้องนำมาพิจารณา คือ กระแส และ แรงดันไฟฟ้ากระแสตรง (DC Current and DC Volt) อัตราการเต้นของหัวใจ การเก็บข้อมูลในการวัด สำหรับระบบเก็บข้อมูลจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “Data Acquisition (DAQ)” ซึ่งมีหน้าที่ในการเก็บข้อมูลที่ได้จากเซ็นเซอร์ และส่งต่อไปยังคอมพิวเตอร์เพื่อแสดงผล โดยข้อมูลที่ได้จะเก็บอยู่ในรูปของไฟล์ข้อมูลที่เก็บอยู่ในหน่วยความจำของ DAQ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์

ในงานวิจัยนี้พิจารณาเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ของบริษัท National Instrument รุ่น NI USB-6009 ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่รับข้อมูลจากความต้านทานชันท์และส่งข้อมูลไปยังคอมพิวเตอร์ได้ อีกทั้งยังสนับสนุนการทำงานของโปรแกรม Lab VIEW

รูปที่ 2-4: Data Acquisition รุ่น NI USB-6009

2.6 การคำนวณอัตราการทดความเร็วรอบ

ในการส่งกำลังจากชุดขับเครื่องกำเนิดไฟฟ้ามีความจำเป็นต้องทดรอบให้ชุดขับเคลื่อนด้วยการออกกำลังกาย สามารถขับเครื่องกำเนิดไฟฟ้าให้ผลิตแรงดันไฟฟ้าได้ตามที่ออกแบบ เนื่องจากแรงดันไฟฟ้าที่ได้จากเครื่องกำเนิดมีความสัมพันธ์กับความเร็วรอบของการหมุนของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าโดยตรง

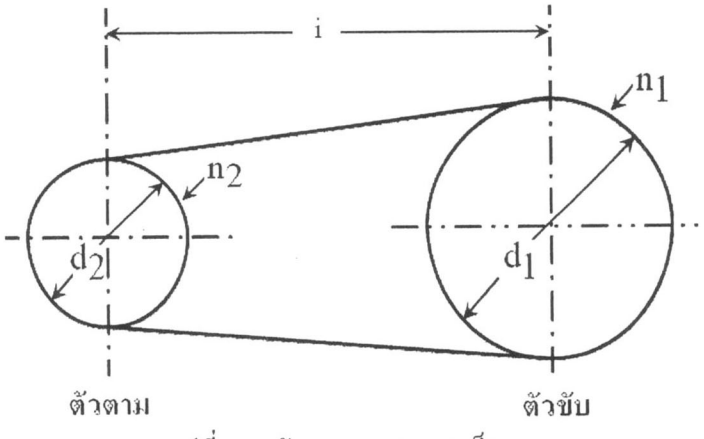

รูปที่ 2-5: อัตราการทดความเร็วรอบ

$$\text{อัตราทดรวม(i)} = \frac{\text{ความเร็วรอบตัวขับ}}{\text{ความเร็วรอบตัวตาม}}$$

$$i = \frac{n1}{n2} \quad (8)$$

หรือ

$$\text{อัตราทดรวม} = \frac{\text{เส้นผ่าศูนย์กลางล้อตาม}}{\text{เส้นผ่าศูนย์กลางล้อขับ}}$$

$$i = \frac{d2}{d1} \quad (9)$$

$$\boxed{i = \frac{n1}{n2} = \frac{d2}{d1}} \quad (10)$$

เมื่อ

i	คือ	อัตราทดรวม
n1	คือ	ความเร็วรอบตัวขับ (รอบต่อนาที)
n2	คือ	ความเร็วรอบตัวตาม (รอบต่อนาที)
d1	คือ	เส้นผ่าศูนย์กลางล้อขับ (เมตร)
d2	คือ	เส้นผ่าศูนย์กลางล้อตาม (เมตร)

2.7 สรุป

ทฤษฎีที่ใช้ในส่วนสำคัญหลักในงานวิจัยได้กล่าวถึงพอสังเขปได้แก่

1. หลักการทำงานและโครงสร้างของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าแบบแม่เหล็กถาวรใช้ในการออกแบบเครื่องกำเนิดไฟฟ้า
2. ระบบการแปลงไฟฟ้ากระแสสลับเป็นแรงดันไฟฟ้ากระแสตรง
3. หลักการของแบตเตอรี่และการประจุแบตเตอรี่
4. การทำงานอินเวอร์เตอร์ทำหน้าที่แปลงระบบไฟฟ้ากระแสตรงไปเป็นกระแสสลับ
5. ระบบวัดและเก็บข้อมูล
6. การคำนวณอัตราการทดความเร็วรอบของชุดส่งกำลังไปยังเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวจะนำไปใช้ในการออกแบบส่วนต่างๆในบทที่ 3 ต่อไป